

รูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทที่มีประสิทธิผล และปรากฏการณ์การจัดงาน สัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 ณ วัดสว่างโพธิ์ชัย จ.มหาสารคาม ปี 2557

The Effectiveness Buddhist Network Management Model and the Phenomenon of the 18th Buddhist Discipline Seminar at Sawangphochai Temple, Mahasarakham Province in 2557 B.E.

ดร.กฤษดา บุริสาร*

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย

ดร.นพดล ฉัตรชัยพลรัตน์**

อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์งานวิจัยแบบผสมผสานครั้งนี้เพื่อศึกษา 1) ระดับความพึงพอใจที่มีต่อการจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 โดยเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาศรัทธาธรรมวินัย ณ วัดสว่างโพธิ์ชัย ต.กุ้งทอง อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม 2) ศึกษารูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทที่มีประสิทธิผล มีลักษณะอย่างไรและ 3) ศึกษาปรากฏการณ์การจัดสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย พระภิกษุ สามเณร 135 รูป ขรวาาส จำนวน 191 คน ที่เข้าร่วมโครงการรวมจำนวน 326 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย พระภิกษุที่เป็นกรรมการบริหารเครือข่าย และพระภิกษุ จำนวน 50 รูป สามเณร 9 รูป และขรวาาส 10 คน รวม 69 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้วิธีตรวจสอบข้อสรุปจากแหล่งข้อมูลโดยวิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ระยะเวลาในการวิจัยเดือนพฤษภาคม – กันยายน 2557 รวม 1 ปี 4 เดือน ผลการวิจัย พบว่า

1. ความพึงพอใจต่อการจัดสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 โดยเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาศรัทธาธรรมวินัย ณ วัดสว่างโพธิ์ชัย จ.มหาสารคาม โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือด้านสวัสดิการอาหาร และน้ำดื่ม รองลงมา คือ ด้านวิทยากรให้การอบรม ด้านประโยชน์ที่ได้รับ และด้านภาพรวมการจัดกิจกรรมสัมมนา ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านที่พักสำหรับผู้เข้าร่วมสัมมนา ($\bar{X} = 3.70$)

2. รูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาศรัทธาธรรมวินัยที่มีประสิทธิผล มีลักษณะดังนี้

2.1 รูปแบบการณีกำลั่งอย่างเข้มแข็งของเครือข่ายพุทธบริษัทจะประสบความสำเร็จได้ ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายเพื่ออำรงพระพุทธศาสนา การได้รับความร่วมมือจากพุทธบริษัท พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และการตระหนักถึงความสำคัญและวิธีการรักษาพระธรรมวินัยให้มั่นคงสถาพร

2.2 รูปแบบระบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย การพัฒนาระบบเครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา การสร้างทีมบริหารที่มีประสิทธิผล การมีแผนยุทธศาสตร์ การสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3 รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาพระธรรมวินัยที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย การสร้างที่มวิทยากรที่มีประสิทธิภาพ การมีอุดมการณ์ร่วมกัน การมีเครือข่ายสนับสนุนจาก อุบาสก อุบาสิกา และองค์กรภาครัฐและเอกชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. **ปรากฏการณ์การจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 18** พบว่า ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในระดับสูง โดยมีการจัดสัมมนาในหัวข้อที่เกี่ยวกับเนื้อหาหลักธรรม และพระธรรมวินัยที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง มีนักศึกษา อาจารย์ อุบาสก อุบาสิกา จากชุมชนเข้าร่วมงานนอกเหนือจากพระภิกษุสามเณร จำนวนประมาณไม่ต่ำกว่า 500 คน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน มีทีมงานสนับสนุนการจัดงานอย่างเข้มแข็ง มีความสามัคคีสูง โดยการได้รับความร่วมแรงร่วมใจทุกภาคส่วน นำชื่นชมและภาคภูมิใจและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี มีโรงงานจำนวนมากเต็มบริเวณวัด มีความพร้อมในเรื่องสถานที่ เครื่องโสตทัศนูปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ แสดงถึงศรัทธาอย่างแรงกล้าของชุมชน และความมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของเจ้าอาวาส และคณะกรรมการจัดงาน ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับประโยชน์จากการสัมมนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตได้

4. **แนวทางในการพัฒนาในการจัดงานสัมมนาครั้งต่อไป ควรดำเนินการดังนี้** พระภิกษุ สามเณร ในชุมชน ตลอดจนประชาชนในชุมชนใกล้เคียงควรเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ควรให้ความสนใจ และเข้าฟังอย่างเต็มเวลาต่อเนื่องทุกหัวข้อ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางหลักธรรมคำสอน และพระธรรมวินัยเพิ่มขึ้น ฝ่ายวิชาการของเครือข่าย ควรเพิ่มขีดความสามารถของคณะวิทยากรมากขึ้น และนำเสนอให้ตรงประเด็นเนื้อหาสาระ ควรเน้นพระธรรมคำสอนตามพระไตรปิฎก การปลุกศรัทธา การปลุกจิตสำนึก ศิล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดกับพุทธศาสนิกชน และผู้เข้าร่วมสัมมนาเพื่อประโยชน์ต่อสังคมโลก ต่อไป

คำสำคัญ : รูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทที่มีประสิทธิผล ปรากฏการณ์ การสัมมนาพระธรรมวินัย

Abstract

The objectives of this mixed research were to study 1) the level of satisfaction towards the 18th Buddhist Discipline Seminar at Wat sawangphochai Temple, Mahasarakham Province, 2) the characteristics of the the effectiveness Buddhist Network Management Model and 3) the Phenomenon of the 18th seminar management. Collecting data by quantitative and qualitative methods, the purposive sample were 135 monks and novices and 191 persons who joined the seminar, a total of 326 persons. The key informants for in-depth interview were 50 monks, 9 novices and 10 persons, a total of 69 persons. Collecting qualitative data by using the participative observation and none participative observation and in-depth interview. The questionnaire was used for quantitative data collecting and semi-structure interview for collecting qualitative data. Using triangulation method for examine the validity and analyzed them by descriptive analysis.

The results:

1. The satisfaction of the seminar management was at the much level as a whole ($\bar{X} = 4.10$). The highest aspect was the welfare and food, the lower aspects were the lecturers, the utilization and the whole seminar activities. The lowest aspect was the staying places for the participants ($\bar{X} = 3.70$).

2. The characteristics of the effectiveness Buddhist Network Management Model were :

2.1 The achievement network included; the goals for maintain the religion, the high participation from the monks, novices, people and the awareness to the importance and the ways to maintain the Buddhist discipline forever.

2.2 The management system of the effectiveness network model consisted; the Buddhist participation network system development, the effective team building, the strategies, the faithful to the religion and the support from the involve organizations.

2.3 The effective network development model included; the efficiency lecturer team building, the idealized together, the support of the people from the government and the private sector, the community participation and doing the research and development continuously.

3. The phenomenon of the 18th seminar found that the management of this project had been succeeded at high level. The contents were about the Buddhist discipline and participles which were very useful. There were at least 500 teachers, students, and people from the communities came to join the seminar beside the monks and the novices. This situation has not been happened before. It was the first time here. There were the strong support team, the high harmoniousness by the collaboration from every local sector. It was admirable, proud and could be the outstanding. There were a lot of food from the people (Rong Than) to give for the participants around the temple. The temple was ready for the staying shelters, the sound instruments and the other convenience things. This climate showed the powerful belief of the community and the leadership of Phra Ajarn Narong Sujinnathummo, the leader(Jaorawat) of this temple and the committee. The participants received the utilization from this seminar event that could use to apply for living.

4. The guidelines for development; the monks, novices and people in nearby community should be more interested and join the seminar at the full time in every subject, in order to gain more knowledge about the Buddha's teaching. The academic team should increase the ability on presentation and focus on the Tripitaka, build the faithful, the conscious mind, the canon, the meditation and the wisdom to the Buddhist and the participants for the world society, in the future.

Keywords : The effectiveness Buddhist network management model, phenomenon, the Buddhist discipline seminar

บทนำ

เป็นความจริงว่า พระวินัยตั้งอยู่ตราบใด ปาพจน์ ยังมีพระศาสนาไม่ล่วงไปแล้วตราบนั้น ดังพระดำรัสที่ พระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “อานนท์ พระธรรมวินัยใดอันเราแสดง แล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรมและวินัยนั้น

จึงเป็นศาสดาในการล่วงไปแห่งเรา” (วิ.มทาว.1/24-25) ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้านนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์ และสถาบันสงฆ์เป็นอย่างมาก และปัญหาที่เด่นชัดและเป็นปัญหามากที่สุดของ สถาบันสงฆ์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ ปัญหาเกี่ยวกับ

ความประหลาดของพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ในแต่ละปี บทบาทหนึ่งที่เห็นชัดของพระไตรปิฎก ก็คือ ความพยายามในการรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ ซึ่งท่านได้แบ่งปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เด่นของพระสงฆ์ที่ประพฤติเป็นปัญหาออกเป็น 2 กลุ่ม (พระเทพเวที 2532 ข: 23) คือ กลุ่มที่ทำวิปริตจากพระธรรมวินัย หรือกลุ่มที่ประพฤติกเล็ดเคลื่อนจากหลักธรรมคำสอน และวินัยที่เป็นบทบาทบัญญัติของพระพุทธเจ้า เช่น พระใบ้ห้วย ทำเครื่องฉานวิชา การประกอบไสยศาสตร์ เป็นต้น และกลุ่มที่ทำธรรมวินัยให้วิปริต หรือกลุ่มที่สอนสิ่งที่คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากหลักธรรมวินัย เช่น สำนักบางสำนักที่สอนสิ่งที่ผิดไปจากหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา

จากการศึกษางานวิจัยของ พระเกษสยาม บุญยงค์ (2557) เรื่องการพัฒนาผู้นำการปฏิบัติอุโบสถศีลของคณะสงฆ์ ต.บ้านโปร่ง จ.สระบุรี พบว่า ทุกวัดยังขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ขาดความเป็นผู้นำ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และขาดประสบการณ์ นอกจากนี้ชาวบ้านให้การสนับสนุนไม่เต็มที่เท่าที่ควร

“พระวินัย ชื่อว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยดำรงอยู่ พระศาสนาก็เป็นอันดำรงอยู่” งานสัมมนาพระธรรมวินัย คือ งานที่พระภิกษุ – สามเณร – อุบาสก – อุบาสิกา จากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาร่วมสัมมนาพระธรรมวินัย จนเกิดเป็นเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาพระธรรมวินัยขึ้น งานสัมมนาพระธรรมวินัยได้จัดขึ้นครั้งแรกในปี 2540 ที่วัดพนมพนาวาส ต.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา จากนั้นมาได้เปลี่ยนสถานที่ในทุกปีตามความเหมาะสม มีจำนวนผู้เข้าร่วมสัมมนาที่สนใจและเห็นประโยชน์เพิ่มขึ้นทุกปี ครั้งสุดท้าย 2556 เป็นครั้งที่ 17 ได้จัดขึ้น ณ วัดป่าบุญคุ้มเกล้า จ.ฉะเชิงเทรา ระหว่างวันที่ 18-24 ธันวาคม 2556 สำหรับปี พ.ศ. 2557 จัดให้มีขึ้น ณ วัดสว่างโพธิ์ชัย ต.กุ้งทอง อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม ระหว่างวันที่ 27 มิถุนายน – 3 กรกฎาคม 2557 รวม 7 วัน โดยมีหัวข้อต่างๆ จากพระวินัย

พระวิสุทธ และพระอภิธรรม มาศึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นวินิจฉัยหาข้อยุติร่วมกันตามที่พระวิทยากรและฝ่ายวิชาการ ได้รับมอบหมายศึกษาค้นคว้าตามบาสิ อรรถกถา ฎีกา ฯลฯ

ในท่ามกลางความรื้อแรงและผันผวนของเหตุการณ์บ้านเมืองและประเทศชาติ ซึ่งกำลังก้าวเดินสู่ยุคมิคสัญญีอย่างรวดเร็ว ชีวิตของเราแขวนอยู่บนผลของกรรมดี และกรรมชั่ว อย่างไรก็ตาม พระธรรมวินัยคำสอนของพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังมีพระภิกษุ – สามเณร – อุบาสก – อุบาสิกา ที่สนใจผู้ใฝ่ธรรมรวมตัวกันเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย เป็นเนืองนาคบุญและเป็นความปิติโสมนัส สำหรับชาวพุทธทั้งหลาย

สำหรับวัดสว่างโพธิ์ชัย ซึ่งมี**พระอธิการณรงค์ สัจฉินธมโม** เป็นเจ้าอาวาส ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ให้เป็นสถานที่จัดงานในครั้งนี้ จึงพร้อมใจร่วมกันกับชาวบ้านเมืองเพ็ญ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตลอดจนญาติธรรมผู้สนใจใฝ่ในธรรมทั้งหลาย รับผิดชอบเป็นเจ้าภาพจัดงานในปี 2557 เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ และถือเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาเอกของโลก

วัตถุประสงค์ในการจัดงานสัมมนา 1) เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร ทั้งผู้บวชชานและบวชใหม่ ได้มีทิศทางในการศึกษา และอยู่ในพุทธศาสนา 2) เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร ทั้งผู้บวชชานและบวชใหม่ ได้รู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกับครูบาอาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตร 3) เพื่อสร้างความสามัคคีของหมู่คณะ ทั้งธรรมยุติกนิกายและมหานิกาย ผู้ใคร่ต่อการศึกษา โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก 4) เพื่อเผยแผ่พระธรรมวินัยตามแนวพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา แก่พระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นพุทธบุตร และ 5) เพื่อเปิดโอกาสให้ อุบาสก อุบาสิกา คณะนักศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษา ของรัฐและเอกชนใน จ.ขอนแก่น จ.มหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง ได้รับฟังธรรมคำบรรยาย ในประเด็นที่น่าสนใจจากพระวิทยากร

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ คือ 1) พระภิกษุ สามเณร ทั้งผู้บวชชานและบวชใหม่ ที่สนใจในธรรมวินัย

จากทั่วประเทศ ประมาณ 400 รูป 2) อุบาสก อุบาสิกา ที่สนใจใฝ่ศึกษาธรรมะ จำนวน 100 คน 3) คณาจารย์ และนักศึกษา จากวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย จำนวน 105 คน คณาจารย์ จำนวน 10 คน ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 35 คน คณะบริหารธุรกิจ สาขาการจัดการทั่วไป จำนวน 30 คน คณะพยาบาลศาสตร์ จำนวน 30 คน 4) อาจารย์ และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 20 คน 5) คณะครูและนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในเขตใกล้เคียง จำนวน 100 คน รวม 225 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการจัดสัมมนา แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) สำหรับพระสงฆ์ สามเณร หัวข้อสัมมนา มีดังต่อไปนี้ (1.1) “อัฐวเสปกรณ อาณิสสของพระวินัย ธร (1.2) “วินิจฉัยเรื่องเงินทอง (1.3) “อภัพบุคคล 11 จำนวน” (1.4) “เสทโฆจนคาถา” (1.5) “วินิจฉัย เรื่องสีมา” (1.6) “สัทธัมมสัมโมสสูตร” (1.7) “อนเสนา 5” (1.8) “พระสูตร” (1.9) “พระอภิธรรม” และ (1.10) “ธรรมวินัยสำหรับพระใหม่” 2) ขอบเขตเนื้อหา สำหรับ อุบาสก อุบาสิกา และนักศึกษา หัวข้อบรรยายและอภิปราย มีดังนี้ (2.1) อุบาสก อุบาสิกา ช่วยรักษาธรรมวินัย ให้ได้ผลสูงสุดอย่างไร (2.2) ประเพณีงานบุญบริสุทธิ์ ปลอดภัยสบาย สุขสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประเทศชาติ อย่างไร (2.3) ธรรมกับการครองตน (2.4) การครองตน ในพุทธศตวรรษที่ 25 (2.5) ทศนคติของชาวพุทธที่มีต่อ พระพุทธศาสนา และพระภิกษุ สามเณร ในปัจจุบันเป็น อย่างไร (2.6) ทำไมชาวพุทธในประเทศไทย จึงไม่สามารถ เข้าถึงแก่นธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้(ทั้งที่ พระพุทธศาสนาเข้ามาในไทยกว่า 2,000 ปีแล้ว) (2.7) พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งได้อย่างไร (2.8) ศาสนพิธีของชาวพุทธ ที่ถูกต้องตามแนวพระไตรปิฎก ควรปฏิบัติอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดงานสัมมนา พระธรรมวินัยมีดังนี้ พระภิกษุ สามเณร ทั้งผู้บวชชานและ บวชใหม่ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระธรรมวินัย โดยมีทิศทางการศึกษา และอยู่ในศาสนา ได้รู้จักคุ้นเคย สนทนสนมกับครูบาริอาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตร ได้สร้าง ความสามัคคีของหมู่คณะสงฆ์ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในพระธรรมวินัยเพิ่มสูงขึ้นทั้งธรรมยุติกนิกาย และ มหานิกาย ผู้ใฝ่ต่อการศึกษา โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ได้เผยแผ่พระธรรมวินัยตามแนวพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา แก่พระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นพุทธบุตร เป็นการ จรรโลงและรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ให้มีอายุยืนยาวตลอดไป และ อุบาสก อุบาสิกา คณาจารย์ และคณะนักศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษา และรัฐและ เอกชนใน จ.ขอนแก่น จ.มหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน และ เป็นการส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ตีงามให้กับ ศาสนิกชน ชุมชน และสังคม ให้มีความเข้มแข็งทางจิต วิญญาณแห่งความเป็นคนดีที่มีคุณค่าของประเทศชาติ พระศาสนาสืบไป

ผู้รับผิดชอบโครงการมีดังนี้ 1) เครือข่ายพุทธบริษัท รักษาธรรมวินัย 2) วัดสว่างโพธิ์ชัย / อุบาสก / อุบาสิกา 3) ชาวบ้านบ้านเมืองเพ็ง / กลุ่มเยาวชน ตำบลกู่ทอง 4) องค์การบริหารส่วนตำบลกู่ทอง 5) สถานีตำรวจภูธรกู่ทอง 6) ผู้มีจิตศรัทธา และผู้นำชุมชนทุกภาคส่วน

เครือข่ายความร่วมมือมีดังนี้ 1) โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในชุมชนใกล้เคียง 2) มหาวิทยาลัย มหาสารคาม จมมหาสารคาม 3) วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย อ.เมือง จงขอนแก่น 4) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ต.กู่ทอง อ.เขียงยืน จ.มหาสารคาม 5) สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในอำเภอเขียงยืน จ.มหาสารคาม 6) โรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพ ต.กู่ทอง อ.เขียงยืน จมมหาสารคาม 7) หน่วยงาน อื่นๆ ห้างร้านต่างๆ ที่มีจิตศรัทธา

จากหลักการและเหตุผลของความสำคัญของการ ศึกษาพระธรรมวินัย และปัญหาดังกล่าวรวมถึงการจัด สัมมนาพระธรรมวินัย ที่กล่าวมา ผู้วิจัย* ในฐานะเป็น คณะกรรมการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาธรรม วินัย ฝ่ายวิจัยและพัฒนา และปฏิบัติงานตำแหน่งรอง คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายวิชาการวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย มีหน้าที่ในการดำเนินงานประกันคุณภาพ ของบัณฑิต วิทยาลัย และได้รับผิดชอบองค์ประกอบที่ 6 ทำนุบำรุง ศิลปะ และวัฒนธรรม และองค์ประกอบที่ 5 การบริการ

วิชาการ นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ยังมีน้อยมาก โดยเฉพาะการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน ซึ่งคุณค่างานวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นภาระกิจของพระพุทธศาสนา และผลการวิจัยยังสามารถใช้ประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาและการเผยแผ่พระพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำองค์ความรู้ไปพัฒนา คุณลักษณะบัณฑิตอันพึงประสงค์ ให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรมในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาระดับความพึงพอใจที่มีต่อการจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 โดยเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาธรรมวินัย ณ วัดสว่างโพธิ์ชัย ต.กุฎทอง อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม
- 2) ศึกษารูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทที่มีประสิทธิภาพ มีลักษณะอย่างไร
- 3) ศึกษาปรากฏการณ์การจัดสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารเครือข่าย และพระภิกษุจำนวน 50 รูป สามเณร 9 รูป และฆราวาส 10 คน รวม 69 รูป/คน

ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ตอบแบบสอบถามคือ พระภิกษุ สามเณร 135 รูป ฆราวาสที่เข้าร่วมโครงการ 191 คน รวม 326 รูป/คน

ขอบเขตข้อมูลเชิงปริมาณ แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ศึกษาข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพทางเพศ และจังหวัด
2. ศึกษาระดับความพึงพอใจต่อการจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 18 ใน 15 ด้าน คือ ด้านสถานที่ การลงทะเบียน การต้อนรับ ด้านที่พัก ด้านเอกสาร ด้านอาหาร ด้านน้ำดื่ม ด้านสถานที่จอดรถ ด้านโรงทาน ด้านวิทยากร ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ด้านความสะอาด ด้านห้องน้ำ ด้านการประชาสัมพันธ์ และภาพรวมการจัดงาน

ขอบเขตเนื้อหาการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ

- 1) รูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาธรรมวินัยที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1.1) รูปแบบการฝึกกำลังอย่างเข้มแข็ง 1.2) รูปแบบระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ 1.3) รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ

- 2) ปรากฏการณ์การจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 18 ประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้ 2.1) ด้านการบรรจุเป้าหมาย 2.2) หัวข้อ เนื้อหาสาระ การจัดสัมมนา 2.3) ผู้เข้าร่วมสัมมนา 2.4) การบริหารทีมงานจัดสัมมนา 2.5) รูปแบบการจัดสัมมนา 2.6) ผลลัพธ์ และผลกระทบ

วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการจัดงานสัมมนา 3) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารเครือข่ายและปรากฏการณ์การจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัย 4) แบบสังเกต 5) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 6) แบบบันทึก 7) กล้องถ่ายรูป / ภาพถ่าย 8) เทปบันทึกเสียง 9) ผู้วิจัย* ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์การทำวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นระยะเวลา 20 ปี (2538-2558)

การเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัย* เริ่มเก็บข้อมูล ตั้งแต่ 30 พฤษภาคม 2556 โดยเริ่มเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการบริหารเครือข่าย ณ บริษัทศรินทิพย์ อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ได้ใช้วิธีสังเกตมีส่วนร่วม และไม่มี

ส่วนร่วม ลักษณะ และรูปแบบการบริหารเครือข่าย ต่อมาได้เข้าร่วมสังเกตการณ์การจัดสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 17 ที่วัดป่าบุญคุ้มเกล้า จ.ฉะเชิงเทรา ในวันที่ 22 - 23 ธันวาคม 2556 เพื่อนำมาปรับปรุงแบบการจัดสัมมนา ครั้งที่ 18 ที่วัดสว่างโพธิ์ชัย ในวันที่ 27 มิ.ย. - 3 ก.ค. 2557

นอกจากนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตาม วัตถุประสงค์การวิจัย* ผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัยของวัดสว่างโพธิ์ชัย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2557 - เดือนมิถุนายน 2557 รวม 8 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลรูปแบบการจัดงาน โดยใช้เทคนิค วิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก ชาวบ้าน เมืองเพ็ญ พระภิกษุ ที่เป็นกรรมการเครือข่ายที่มาเป็นที่ปรึกษาทุกชั้นตอน รวมถึงการติดต่อประสานงาน พระวิทยากร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมงาน ทั้งเจ้าคณะภาค 9 และเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม และพระเถรานุเถระ จ.อุบลราชธานี จ.นครราชสีมา จ.ร้อยเอ็ด จ.ยโสธร เป็นต้น ใช้เวลาดำเนินการวิจัย เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ ข้อมูลเป็นระยะเวลาตั้งแต่ พฤษภาคม 2556 - กันยายน 2557 รวม 16 เดือน จึงได้ข้อมูลที่ลุ่มลึกและอิมตัว สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ โดยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ และเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

สรุปและอภิปรายผล

1. รูปแบบการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัท รักษาพระธรรมวินัยที่มีประสิทธิผล ผลการวิจัยพบว่า

1.1 รูปแบบการฝึกกำลังอย่างเข้มแข็งของ เครือข่ายพุทธบริษัท มีลักษณะประกอบด้วย การกำหนด เป้าหมายเพื่อธำรงพระพุทธศาสนา การได้รับความร่วมมือ จากพุทธบริษัท พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และการตระหนักถึงความสำคัญและวิธีการรักษาพระธรรมวินัย ให้มั่นคงสถาพร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การรักษาพระธรรมวินัย จะมีลักษณะสำคัญๆ หลายประการ เช่น การให้เกณฑ์

วินัยความหมายคุณค่าของพุทธธรรม เพื่อให้เกิด ความชัดเจนและความถูกต้องสมบูรณ์แก่คำสอนของพระพุทธองค์ (พระเทพเวที, 2534) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (2538) ซึ่งระบุว่า การวางมาตรฐานทางด้าน ความเชื่อสำหรับชาวพุทธ นั่นคือ ชาวพุทธจะต้องเชื่อใน เรื่องของกรรม เชื่อการกระทำหวังผลสำเร็จจากการทำเหตุ ลงมือกระทำการต่างๆ ด้วยความเพียรพยายามตาม หลักการแห่งเหตุและผล โดยให้กรรมโยงกับความเพียร (กรรมวาที วิริยวาที) รวมทั้งวางมาตรฐานทางการปฏิบัติ คือ การฝึกฝนและปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่สำคัญยิ่งก็คือ การสร้างเครื่องมือ เพื่อการรักษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง คือ การศึกษา พระไตรปิฎกและอรรถกถา ตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเราชาวพุทธยังยึดถือปฏิบัติ และเครือข่ายพุทธบริษัทควรฝึกกำลังให้เข้มแข็งด้วยการ มีเป้าหมายชัดเจน การได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงหาวิธีการรักษาพระธรรมวินัยให้ครองอยู่ตลอดกาล

1.2 รูปแบบระบบการบริหารเครือข่าย พุทธบริษัทที่มีประสิทธิผล มุ่งองค์ประกอบดังนี้ การพัฒนาระบบ เครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา การสร้างทีม บริหารที่มีประสิทธิผล การมีแผนกลยุทธ์ศาสตร์ การสร้าง ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งนี้อาจเป็น เพราะวาระบบบริหารเครือข่ายพุทธบริษัท ได้ดำเนินมาอย่าง ต่อเนื่องเป็นปีที่ 18 ทำให้เห็นมรรคผลที่เกิดขึ้น นักวิชาการ เริ่มที่จะศึกษาแนวความคิดและบทบาทของพระธรรมปิฎก ที่มีต่อสังคม ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดและบทบาท ทางด้านการศึกษา การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาสังคม การพัฒนาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งบทบาททางด้านเศรษฐศาสตร์ การเมือง และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สังคม ในยุคปัจจุบันเริ่มจะหาคำตอบจากทรรคนะทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงผ่านแนวคิดและทรรคนะของพระธรรมปิฎก มากยิ่งขึ้น (ธนภณ สมหวัง, 2545) ซึ่งสอดคล้องกับ วิโรจน์ สารรัตน์ (2556) ที่ระบุว่าความมีประสิทธิภาพ (effectiveness) หมายถึง การกำหนดงานที่จำทำได้อย่างถูกต้องถูกต้องทิศทาง

และทำให้บรรลุได้ (doing the right thing) นอกจากนั้น คณะกรรมการบริหารเครือข่ายจำเป็นต้องมีทักษะเชิงมนุษย์ (human skills) คือ ความสามารถที่จะทำงานกับคนอื่นได้ดีและมีความฉลาดทางอารมณ์จึงจะสามารถบริหารได้ประสบความสำเร็จ (emotional intelligence) (Kast,1974 Cited in Schermerhorn,2008)

1.3 รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพุทธบริษัท รักษาพระธรรมวินัยที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย การสร้างทีมวิทยากรที่มีประสิทธิภาพ การมีอุดมการณ์ร่วมกัน การมีเครือข่ายสนับสนุนจาก อุบาสก อุบาสิกา และองค์กรภาครัฐและเอกชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** การพัฒนาเครือข่ายพุทธบริษัทเป็นแนวคิดใหม่ที่สามารถนำเสนอทางออก หรือคำตอบให้กับสังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมในเชิงพุทธ โดยสามารถบูรณาการศาสตร์ทางการบริหาร เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ หลักการบูรณาการ ทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม เป็นต้น นอกจากนั้นการพัฒนาเครือข่ายจำเป็นต้องสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับบุคลากรหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยมีคุณลักษณะเป็นผู้มีความไว้วางใจได้ มีความน่าเคารพ เลื่อมใส สุขภาพ เป็นพลเมืองที่มีความยุติธรรม และการสร้างบรรยากาศองค์การทางจริยธรรม รวมถึงวัฒนธรรมองค์การที่เป็นจริยธรรม (สุเทพ ปาลสาร (2555) และ สุธาสิณี แม้นญาติ (2554)

2. ปรากฏการณ์การจัดงานสัมมนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 18 สรุปลงโดยภาพรวมพบว่า ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในระดับสูง โดยมีการจัดสัมมนาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรม และพระธรรมวินัย ที่เป็นประโยชน์ มีนักศึกษา อาจารย์ อุบาสก อุบาสิกา จากชุมชนเข้าร่วมงานนอกเหนือจากพระภิกษุสามเณร จำนวนประมาณไม่ต่ำกว่า 500 คน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน มีทีมงานสนับสนุนการจัดงานอย่างเข้มแข็งมีความสามัคคีสูง โดยการได้รับความร่วมแรงร่วมใจทุกภาคส่วน นำชื่นชมและเป็นแบบอย่างที่ดี มีโรงทานจำนวนมาก

เต็มบริเวณวัด มีความพร้อมในเรื่องสถานที่เครื่องใช้ โต๊ะที่ศุภอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ แสดงถึงศรัทธาอย่างแรงกล้าของชุมชน และควมมีภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส และคณะกรรมการจัดงาน ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับประโยชน์จากการสัมมนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** เหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน และสามารถเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมและนำเอาพุทธวิธีมาเป็นหลักประยุกต์ใช้ในการมองและแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมปัจจุบันนี้ได้ แนวคิดในเรื่องพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ เป็นตัวแทนของมนุษย์ พระธรรม เป็นตัวแทนของธรรมชาติ และพระสงฆ์เป็นตัวแทนของสังคม และในส่วนของมนุษย์เอง ก็เน้นองค์ประกอบที่ครบถ้วน ทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งทุกองค์ประกอบล้วนเชื่อมโยงและอิงอาศัยกันและกัน เมื่อวิเคราะห์ถึง วิธีการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันนี้เห็นว่า อารยธรรมในยุคปัจจุบันเป็นอารยธรรมที่ถูกครอบงำโดยอารยธรรมตะวันตก ที่มีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดในการที่มองมนุษย์ว่า เป็นสิ่งพิเศษที่สามารถเป็นเจ้าของเอาชนะ และสามารถเข้าไปจัดการธรรมชาติแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้ จนเกิดเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งพิชิตธรรมชาติแวดล้อม แนวความคิดดังกล่าว จึงส่งผลกระทบต่อสังคมของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน ทรศนะเพื่อจะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จากมุมมองของพระพุทธศาสนา ต้องหันมามุ่งเน้นในการพัฒนามนุษย์ที่จะมีศักยภาพในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสังคม โดยมนุษย์จะต้องเปลี่ยนท่าทีใหม่ทั้งทางด้านพฤติกรรม ทางด้านจิตใจ และทางด้านสติปัญญา นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ ในเขตเมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น ของ คำแหง วิสุทรางกูร(2551) ที่พบว่า พระสงฆ์มีความสนใจหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับปานกลาง และมีความคาดหวังประโยชน์จากความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นแนวทางพัฒนา ต้องส่งเสริมให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาข้อมูลโดยตรงจากพระไตรปิฎก

ด้วยรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการพระไตรปิฎกเคลื่อนที่ โครงการจัดสัมมนาในหัวข้อต่างๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การนำผลการวิจัยไปใช้

1. คณะกรรมการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทควรกำหนดนโยบายด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมกิจกรรม เช่น ควรเผยแพร่คำบรรยายให้กับสาธุชน เป็นการประชาสัมพันธ์พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดโครงการอบรมสัมมนาเพื่อ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดกับประชาชน เยาวชน นักเรียนและนักศึกษา ในการใช้ชีวิตที่ไม่ประมาท

3. รัฐบาลหรือกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ควรต่อยอดจัดทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้สนใจใฝ่ธรรมในหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนโดยนิมนต์พระวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญไปให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรเงินทุนวิจัยสนับสนุนการทำวิจัยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้กับนักวิจัยทางมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์เพิ่มขึ้น เพื่อจะได้มีผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลจากการศึกษาวิจัยหาแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนหรือปรับปรุงแก้ไขกฎกติการะเบียบเพิ่มเติมในส่วนที่เห็นสมควรเหมาะสมในโอกาสต่อไป เพื่อเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสถาพรสืบไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักโดยได้ศึกษาเฉพาะรูปแบบและแนวทางในการบริหารเครือข่ายพุทธบริษัทรักษาพระธรรมวินัย ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรต่อยอดเป็นลักษณะ การวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) หรือ การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อพัฒนาปรับปรุงการบริหารเครือข่ายให้มีพลังที่เข้มแข็ง สามารถเป็นองค์กรที่สามารถทำนุบำรุงพระธรรมวินัยตามแนวพระไตรปิฎกได้อย่างแท้จริงต่อไป

2. การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์การจัดสัมมนาพระธรรมวินัย ของเครือข่ายพุทธบริษัทครั้งที่ 18 เท่านั้น ในโอกาสต่อไปหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาลักษณะ เป็นการประเมินโครงการ โดยใช้ CIPP Model หรือใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานกับเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงยืนยันหรือเชิงประจักษ์ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาปรับปรุงต่อไป

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หรือภาวะผู้นำเชิงพุทธ กับพระเถรานุเถระที่เป็นแบบอย่างที่ดี ที่สร้างคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และสามารถเป็นรูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

1. เกษสยาม บุญยงค์.(2557).การพัฒนาผู้นำการปฏิบัติอุโบสถศีลของคณะสงฆ์ อ.หนองโคม จ.สระบุรี. บทความวิจัยเผยแพร่ CASNIC 2nd วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
2. คณะทำงานวัดเขาสนามชัย.(2555).วินัยพระนาคคู่มือโยม.(พิมพ์ครั้งที่ 10),กรุงเทพฯ : บริษัทธนาเพรส จำกัด.
3. คำแหง วิสุทรางกูร.(2551).วิเคราะห์ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในเขต อ.เมือง จ.ขอนแก่น.คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
4. เทพเวที,พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต)ก,2531.เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ.กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
5. ธนภณ สมหวัง.(2545).ทรรศนะของพระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตโต)ต่อวิถีการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน.สืบค้นเมื่อ : <https://sites.google.com/a/spu.ac.th/dhanapon13spu/thai-buddhism/phuthth-thrrm-khumux-mnusy-ni-stwrrs-thi-21>

6. ธรรมปิฎก,พระ(ประยูรท์ ปยุตโต)ก,2537.**มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย.**พิมพ์ครั้งที่ 9,กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
7. ปรีชา ช่างขวัญยืน,2535.**ธัมมวัจนโฆหารไทย.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
8. ไพศาล วิสาโล,พระ,2542.**พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา.**กรุงเทพฯ : กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาศึกษา และปฏิบัติธรรม.
9. มหามกุฏราชวิทยาลัย.**พระวินัยปิฎกมหาวิภังค์พร้อมอรรถกถา เล่ม 1 ภาค 3.**กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
10. วิโรจน์ สารรัตน์.(2556).**แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา.**พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : หจก. ทิพย์วิสุทธ์.
11. สุเทพ ปาลสาร.(2555).**ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.**วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
12. สุชาติณี แม้นญาติ.(2554).**โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.**วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
13. Evans,Bruce,1999.“Contributions of Venerable Prayudh to Buddhism and Socially,” in **Socially Engaged Buddhism for the New Millennium.** Sulak Sivaraksa (ed.),pp. 3-12. Bangkok : Sathirakoses-Nagapradipa Foundation & Foundation for Children.
14. Jackson, Peter A.,1990. **Buddhism, and Conflict : the Political Functions of Urban Thai Buddhism.** Singapore : Institute of Asian Studies.
15. Kast,R.L.(1974).**Skills of an effective administrator People** : Managing your most important asset. Boston: Harvard Business Review, 1992,pp.45-57.Cited in J.R. Schermerhorn. (2008). **Management.** (p.21).9 th ed.NJ : John Wiley & Sons,Inc.
16. Olson, Grant A.,1995. “Introduction.” In **Buddhadhamma : Natural Laws and Values for Life.** P.A. Payutto. pp. 1-33. Albany : State University of New York.
17. Schermerhorn,J.R.(2008).**Management.** 9th ed. NJ: John Wiley & Sons,Inc.